

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕКСТУ ТА КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'27'42:39=161.2"18"

КОГНІТИВНА МАТРИЦЯ ТИПАЖУ «ПАНІ» (В ХРОНОЛОГІЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ)

Тетяна Сукаленко

*Національний університет державної податкової служби України
вул. Карла Маркса, 31, Ірпінь, Київська обл., 08201, Україна
sukalenko_78@mail.ru*

У статті розроблено модель опису лінгвокультурного типу «пані», зафіксованого в українському художньому дискурсі XIX століття з урахуванням його поняттєвих, образно-перцептивних, оцінних і ціннісних характеристик. Запропоновано аналіз лінгвокультурних типажів, що представляють собою впізнавані узагальнені образи представників певних соціальних груп, чия поведінка була зумовлена загальними етнокультурними домінантами і мала значний вплив на формування колективного світосприйняття в Україні. Стаття містить проміжні результати дослідження типу «пані». Поведінкові характеристики типізованої особистості пані розкрито на матеріалі творів української літератури XIX століття.

У структурі типу «пані» виокремлено 3 основні фрейми: «Зовнішні характеристики», «Внутрішні моральні характеристики», «Соціальний стан і соціальна поведінка».

Ключові слова: соціальний статус, лінгвокультурний типаж «пані», поняттєві, перцептивно-образні і ціннісні характеристики, фрейм, вік.

Проблема взаємозв'язку мови й особистості в українському мовознавстві залишається однією з найменш розроблених. Серед великого різноманіття типажів найбільший інтерес викликають такі типи, які мають виразну лінгвокультурну специфіку. До них, зокрема, належить типаж «пані» (панія), зафіксований в українському художньому дискурсі XIX століття.

Лінгвокультурний типаж є особливим типом лінгвокультурного концепту, найважливіші характеристики якого належать певній типізованій особистості, що є значущою для конкретної лінгвокультури.

Поняття «лінгвокультурний типаж» є найбільш вдалим для вивчення та опису концептів такого виду, оскільки в ньому дослідники акцентують увагу, «по-перше, на культурно-діагностичній значущості типізованої особистості для розуміння відповідної культури і, по-друге, на вивченні цієї особистості з позицій лінгвістики (з урахуванням позначення, вираження та опису відповідного концепту, втіленого в мові)» [1: 22].

Широкий реєстр лінгвокультурних типажів представлений дослідниками, що працюють у руслі двох наукових шкіл – волгоградської (В. І. Карасик) і воронезької (Й. А. Стернін). Є дослідження етнолінгвокультурних типажів на матеріалі англійської мовної свідомості, зокрема Г. Ю. Коровіна змоделивала типаж «англійський сноб», Т. В. Бондаренко описала лінгвокультурний типаж «англійський дворецький», Л. Н. Бровікова дослідила типаж «англійський вікарій», Л. П. Селіверстова – «зірка Голівуду», Є. Ю. Скачко – «англійський лицар», А. Г. Михайлова – «англійський

бізнесмен», О. А. Ярмахова – «англійський дивак» та «eccentric», В. В. Дерев'янська представила типаж «англійський колоніальний службовець», Т. А. Івушкіна розглянула лінгвокультурний типаж «англійський аристократ». І. А. Мурзінова на матеріалі британської мовної свідомості дослідила типаж «британська королева». Зазначені типи розкривають англійські та британські мовні стереотипи. Відомі дослідження лінгвокультурних типажів, виконаних на матеріалі американської мовної свідомості. Серед них можна назвати такі: «американський адвокат» (Є. В. Гуляєва), «американський гангстер» (Ю. В. Какічева), «американський політик» (Є. В. Бакумова), «американський супермен» (В. М. Радван), «американський ковбой» (М. В. Міщенко). Описані типи розкривають американські мовні стереотипи.

Мета нашого дослідження – визначити фреймову структуру типу «пані» (*панія*). Матеріалом слугували різноманітні словники української мови і художні дискурси XIX ст. Використаємо методику опису для встановлення поняттєвих, образно-перцептивних і ціннісних характеристик особистості, в основу покладено теоретичні напрацювання і схеми, які запропонували О. О. Дмитрієва і В. І. Карасик. Завдання статті: дослідити згадані характеристики лінгвокультурного типу «пані».

1. Поняттєві характеристики

«Смисловий каркас лінгвокультурного типу» і його важливі ознаки зафіксовані у словникових дефініціях і певних контекстах [2: 42].

У словнику Б. Д. Грінченка лексема *пані* вживається в таких значеннях: «Барыня, госпожа. При фамилии, родственномъ или служебномъ титулѣ и пр. прибавляется изъ вѣжливости, какъ русск.: госпожа. Съ притяж. *мѣст.* или существительнымъ, указывающимъ на принадлежность мужчинѣ, кромѣ прямого значенія, также: жена. Приїхала в своїмъ ридвані мов сотника якого *пані*» (Котляревський, Енеїда, с. 39) [3: т. 3: 92].

У словнику В. І. Даля лексема *пані* вживається у значенні «барыня» [4: т. 3: 16].

У Словнику української мови йде детальніше розпрацювання цього концепту: 1. «Заміжня поміщиця в старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. // перен., ірон., зневажл. Жінка, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. 2. Особа жіночої статі, що займала привілейоване становище в дореволюційному суспільстві. // Особа, що має владу над іншими; володарка, хазяйка. 3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії – ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб жіночої статі привілейованих верств суспільства. // У сучасній дійсності – ввічлива форма звертання, згадування, звичайно до офіційної представниці чи громадянки іншої держави. // Шаноблива форма звертання до жінки в усній народній мові» [5: т. 6: 44]. На позначенні *пані* також вживається і розмовна форма *панія* – «те саме, що пані» [5: т. 6: 47].

Такі ж значення подає і художній дискурс XIX ст.:

1) «заміжня поміщиця»: *Опівночі верталася додому в своє село якась багата пані* (Нечуй-Левицький, III, 1956, с. 277);

2) «жінка, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін.»: *Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани* (Номис, 1864, № 14195); *Серед села вдова жила У новій хатині, Білолиця, кароока І станом висока, У жупані; кругом пані, І спереду й збоку* (Тарас Шевченко, I, 1963, с. 158); – *Наша Маша тепер має себе як не за дідичку, то, певно, почуває себе панією або й дворянкою, – сміявся Флегонт Петрович* (І. С. Нечуй-Левицький, На гастролях в Микитянах, с. 361);

3) «особа жіночої статі, що займала привілейоване становище»: Соломія. *Постривай, може, я його розбудю. Тільки, сестричко, йди з горниць, – там у саду підожди абоцю; бо як пані постереже – лихо буде! Вона ще не спить* (М. Кропивницький, Доки сонце зійде, роса очі виїсть); Андрій (тихо). *Хто ти, молодице, ти мені щось не по знаку?.. Скидається трохи на мою Олену, тільки щось дуже гарно зодягнена і простоволоса!.. Ні, це пані якась, а не моя Олена* (М. Кропивницький, Глитай, або ж павук); *Йшли горожани – жартували, йшли жиди – плювали, йшли москалі – сміялися. Якась пані пролетіла на двох конях, як на двох зміюках, вгніздилась сама одна на цілий віз. Одвернула вона й закрила своє лице* (І.С. Нечуй-Левицький, Дві московки, с. 78); Андрій (спокійно). *А осьде і порадниця, рідна ненька. ... Поможіть пані піднятись; бачте, пан і з місця не зворухнеться!* (Показує на Бичка). *Ач, ловко як навчилась падати, наче й справді зомліла* (М. Кропивницький, Глитай, або ж павук); **Панія** *Висока запримітила те і якомсь цілим лицем моргнула на молодого Радюка* (І. С. Нечуй-Левицький, Хмари); – *Це якась панія, – сказала одна дівка наздогад. – Ой дівчина-вишня, та не будь така пишна! – заспівала вона весільної пісні так само наздогад Василю* (І. С. Нечуй-Левицький, Бурлачка, с. 83); *В Микити при цій думці чорні, як терен, круглі очі аж закрутились. Ця думка одразу промкнулась йому несподівано в голову. Він спотання схопився з лави, дрібно застукотів закаблуками по цегляному помості в пекарні й швидко поскакав по крутих сходах вгору до панії* (І. С. Нечуй-Левицький, Телеграма до Грицька Бинди, с. 562); *Через свою веселу вдачу й гарний голос він [Воздвиженський] подобався паннам і паніям* (І. С. Нечуй-Левицький, Хмари, с. 108); *Зараз за нею всунулась, ніби возом в'їхала, середніх літ панія. Лемішковська назвала її гувернанткою своїх дітей* (І. С. Нечуй-Левицький, I, 1956, с. 169);

4) «шаноблива форма звертання до жінки в усній народній мові»: [Кобзар (заводе [заводить] пісню):] *Наїхали до Марусі козаченьки в гості, – Марусенько пані! Чи є твій пан дома?* (Панас Мирний, V, 1955, с. 79);

5) ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб жіночої статі привілейованих верств суспільства»: *Не ви, пані, купували мені ці золоті квіти та стрічки, не для вас я їх і скину, – сказала Василина, стоячи коло порога* (І. С. Нечуй-Левицький, Бурлачка, с. 52).

У творах І. Я. Франка зустрічаємо чемне звертання до жінки **ласкава пані**: Борисові зробилося якось дуже прикро при сих несподіваних словах.

– Даруйте, **ласкава пані**, – сказав він, встаючи, – але я не маю права вглядати в те, що відноситься до особистих ваших відносин до пана професора. Позвольте мені віддалитися!

Т. Г. Шевченко до особи (або в розмові про неї), яка займала високе суспільне становище, мала значну владу, вживав звертання **вельможная пані** [6: т. 1: 324]: *Була колись шляхетчина, Вельможная пані; Мірялася з москалями, З ордою, з султаном, З німотою... Було колись...* (Т. Г. Шевченко, Інтродукція, с. 71).

2. Перцептивно-образні характеристики

Крім зазначених характеристик типажу «пані» (*панія*), відбитих у словниках, важливі перцептивно-образні, оцінні характеристики *пані* (*панія*) дає художній дискурс XIX ст., з якого виникають типізовані уявлення про зовнішність, вік, стать, соціальне походження, місце проживання, мовні особливості, манери поведінки, види діяльності, дозвілля *пані* (*панії*) тощо.

За частотністю вживання у структурі типажу «пані» (панія) виокремлено 3 основні фрейми: «Зовнішні характеристики», «Внутрішні моральні характеристики», «Соціальний стан і соціальна поведінка».

Фрейм «Зовнішні характеристики»

У І. Я. Франка *пані* має ознаки зовнішності: **рум'яне повне лице, розкішна стать, блискучі очі**: *Пані Целіна Андрониковська лежить недужа і до гостей не являлась. І недуга її не проста, – глянеш збоку на її рум'яні повні лица, розкішну стать, блискучі очі і, певно, подумаєш: «Карай, боже, й довіку такою недугою!» Та ба, не все золото, що блищить. У пані Целіни хоч і все здається здорове, так що ж, нерви, нерви – от де її нещастя. Нічого її не болить, їсть добре, спить добре, травить добре, а все-таки чує в кожній хвили, що нерви її «страшно напружені», «як струни лютні», – мовляє вона, – що доволі найлегшого дотику, різкого звука, подуву вітерка, щоб їх збудити, зворушити, збентежити, щоб повалити її з ніг, довести до конвульсій, до полусмерті. Страшна то слабкість, тим страшніша, що звичайно її ніжно і сердечно любивий муж, пан Зефірин, має те нещастя – роздражнювати і розворушувати її бідні нерви <...>* (І. Я. Франко, Іригація, с. 134).

Цьому персонажеві протиставляється портрет немолодої *пані*: **понурий вид, посивіле волосся, довгасте жовте лице, змарнілі очі, тонкі губи, втратила веселість і радісний погляд на світ**: *Пані Грозицька справді сиділа вже на своїм місці і з звичайним своїм понурих видом приймала рекомендовані листи. Була то жінка **поверх 45 літ**, з сивіючим уже волоссям, з подовгастим і жовтим, мов пергамін, лицем, з полинялими очима і тонкими безкровними губами. Була вдовою по якимсь збанкрутованим купці; зі свого скупенького поштового зарібку мусила виховувати троє дрібних дітей. Тим-то й не диво, що вгиналася під тягарем гризоти і праці не стільки бюрової, скільки домашньої, і що топ тягар вигасив у її серці всяку іскру веселості і радісного погляду на світ* (І. Я. Франко, Маніпулянтка, с. 59–60).

Для характеристики персонажів важливою є вікова ознака. Вік також є елементом зовнішності. Для деяких типажів, як зауважує О. О. Дмитрієва, «це центральна ознака, як, наприклад, суворе регламентованість віку, в ряді інших типажів вік не має значення чи вказується факультативно, залежно від стереотипного уявлення про певний типаж» [6: 87].

У художній літературі XIX ст. представлена різновікова категорія типажу *пані* (панія): як молоді, так і старі: – *Наївна дівчина! Я певнісінька, що вона вірить сьому шарлатанові, а він їй плете сухого дуба. Та нехай собі вірить! Я її остерігати не буду. Побачимо, чи швидко вийде на таку саму стежку, як Ольга. Ой, мої молоденькі пані! Служба публічна – то не ваша річ! У вас кров кипить, уста тремтять, очиці палають, а все се приналежності на службі зовсім непотрібні, а навіть дуже, дуже шкідливі* (І. Я. Франко, Маніпулянтка, с. 75); *Дивіться, вийшла погуляти, Мов краля, пані молодая з двома маленькими дітьми ...* (Т. Г. Шевченко, Марина, с. 387); *У нашої старої пані Малії паничі були; Таки однолітки зо мною. Вона й бере мене в покої Синкам на виграшку* (Т. Г. Шевченко, Варнак, с. 362).

Фрейм «Внутрішні моральні характеристики»

Важливою ознакою опису типажу «пані» є манери поведінки, позитивні риси характеру.

В оповіданні І. Я. Франка «Маніпулянтка» *пані* має вдачу: **пунктуальна, стійка та непохитна жінка, яка позбавлена м'якості, поблажливості, суворо дотримується моральних принципів**: *Пунктуальна в сповнюванні своїх обов'язків, які, незважаючи*

на всю свою ваготу, були для неї майже одинокою дошкою рятунку по розтрощенні її життєвого корабля, була вона також не менше **строгою і ригористичною** супроти інших. **Працюючи під її холодним, чисто бюрократичним оком**, чула Целя подвійно тягар і одвічальність своєї служби (І. Я. Франко, Маніпулянтка, с. 59–60).

Автор змальовує палкі, непідробні почуття пані до молодого хлопця:

<...> – Ні, не позволяю! – весело крикнула **пані** і вхопила його за руку. – Сідайте от тут коло мене! – **І потягла Бориса силоміць до себе**, посадила поруч з собою на м'якій софці. За дотиком її пухких рук до його руки у хлопця сильно забилося серце, зашуміло в голові, він не знав, не тямив, що з ним діється.

– Ах ви, дикий, дикий, – шептала йому між тим до уха **пані** Міхонська. – Ну, скажіть, будьте ласкаві, – зараз і втікати зібрався! «Не маю права слухати!» От який правник!

І при тих словах **пані обвила своєю сніжно-білою рукою його шию і притягла його голову близько своєї, заглянула своїми палкими блискучими очима в його очі.** <...>

– **Пані**, змилуйтесь, пустіть мене! – прошептав він в одчаю, не маючи сили вирватись з її обнять.

– Коли-бо не пушу! Коли-бо не хочу, – шептала пані, сміючись. – Не пушу, — повторила страсним тоном. – **Бо ти мій, мій, мій! Бо я тебе люблю! Чуєш, Борисе, люблю!**

– **Пані, але ж ваш муж! Боже мій, що зо мною діється!** – стогнав Борис (І. Я. Франко, Не спитавши броду, с. 343).

У творчому доробку І. Я. Франка протиставляються дві сестри – *дві пані – старша* – пані від народження, образлива, яка не терпить стосовно до себе жартів, фамільярності у поведінці, критичних зауважень, заперечень, горда та гостра на язик, жорстока, а *молодша* – проста, щира: – *І ти думаєш, що вона, двірська панна, буде відповідна до того хлопського стану? – Думаю, єгомось, що буде. Ви ж знаєте, я її ще маленькою вибавив і виносив на своїх руках, коли служив у дворі. Їх було дві сестри. Старша, тепер пані графиня, та була вроджена пані, горда, недотика, остра на слово; а ся молодша, то відразу видно було, що проста, щира, гадав би хто – хлопська дитина. Старша, бувало, дивиться спокійно, як б'ють людей на панщині, забивають у колодки та морять голодом, – се було для неї щось таке, що так і має бути й не може бути інакше* (І. Я. Франко, Великий шум, с. 262–263).

Фрейм «Соціальний стан і соціальна поведінка»

У літературі XIX ст. переважною характеристикою зображуваних *пані* є їх багатство, заможність: *Зубисі за гріхи дісталася щонайбільше. Поки пан Халявський був конотопським сотником, вона жила у розкоші, звалася Семенівною, або пані Зубихою. Коли ж пана Халявського змінили, «на неї увесь мир плюнув». І вона швидко зачахла і вмерла. Як відьму, зарили її в яму, прибивши осиковим кілком, «щоб це не скочила». «От вам і конотопська відьма»* (Г. Квітка-Основ'яненко, Конотопська відьма).

І лише в кінці XIX ст. за творами І. Я. Франка з'являється образ *пані* – жінки, що працює, займається громадською діяльністю, має певний статус жінки як члена суспільства. Це тягне за собою нові характеристики, яких не було впродовж XIX ст.: *Хоч пані Грозицька, невважаючи на повних десять літ, просиджених уже на тім кріслі при бюрі рекомендованих листів, не була ще нічим більше, як тільки також маніпулянткою і на жадну вищу рангу не мала надії, не хотючи рушатися зі Львова на провінцію, то все-таки силою свого старшого віку і давнішої служби займала в бюрі певне начальне*

становище (І. Я. Франко, Маніпулянтка, с. 59–60); *Роблячи що до неї належало, вона, проте, знала і бачила все, що робили інші в бюрі. Найменше занедбання товаришки, певніший жарт, трохи голосніший усміх або живіший рух – усе се стрічало її докірливий погляд або нагану. Була немов би сумління бюра, холодна і нелицеприятна душа тої машини, що звільна і систематично висисала молодість, жвавість і свіжість працюючих у ній жєнщин* (І. Я. Франко, Маніпулянтка, с. 59–60).

3. Оцінні і ціннісні характеристики

Важливим компонентом розкриття лінгвокультурного змісту поняття *пані* і виявлення сучасних асоціацій, пов'язаних з цим типажем, стало проведення в 2012–2014 рр. асоціативного експерименту. У роботі з метою виявлення образно-оцінних характеристик лінгвокультурного типажу «пані» і ставлення сучасних носіїв української лінгвокультури до зазначеного типажу проведено в 2012–2014 рр. анкетування інформантів. Збір інформації відбувався методом письмового анкетування рідною мовою випробовуваних. Було опитано більше 500 представників української лінгвокультури віком від 18 до 21 років – студентів гуманітарного та економічного профілю. Респондентам потрібно було за матеріалами української літератури XIX ст. описати типаж «пані» (заповнити таблицю) відповідно до їхніх уявлень (асоціацій), а також дати відповідь на питання: *Чи існує типаж «пані» в сучасному суспільстві? Яким Ви його уявляєте? (коротко описати). Чи збігається цей типаж (за матеріалами української літератури XIX ст.) з сучасними уявленнями? (так чи ні, чому?)*.

За даними анкетування, *пані* має такі ознаки зовнішності: гарно, зі смаком убрана – 77,2%, здорова, повносила – 61,2%, вродлива – 58,4%, тонка – 58%, висока – 57,6%, неприємна – 52,4%, повільна – 56,8%, приємна – 40,8%, швидка – 37%, товста – 36,6%, низька – 36,4%, невродлива – 34%, хвора, фізично нездорова, виснажена – 26,4%, неохайно (недоладно) вбрана – 17,2%.

У мовній свідомості сучасних українців представлена різна вікова категорія *пані*: середнього віку – 40,6%, молода – 38,8%, стара – 34,8%. Ці уявлення сформовані на матеріалі художньої літератури, яка відбиває різновікові постаті *пані*.

За асоціативним експериментом, *пані* частіше виступає заможною – 71,6%, ніж незаможною – 22,2%.

За уявленнями сучасних респондентів, *пані* проживали в селах – 51%, містах – 34,6%, селищах – 33%.

Інформанти писали, що уявляють собі найчастіше *пані*, яка говорить російською мовою – 39,2%, рідше українською – 37,2% та макаронічною – 33,6%.

За даними анкетування, серед позитивних характеристик за ступенем спадання частотності домінують такі риси характеру *пані*: сита – 63,6%, поважна – 59%, сувора – 55,2%, розумна – 47,4%, спокійна – 49,4%, весела – 43,4%, ощадлива – 40,8%, відверта – 39%, ввічлива – 37,8%, людяна – 34,8%, мирна – 33,8%, ласкава – 33,6%, чесна – 32,8%, відважна – 31,2%, добра – 29,6%, щира – 30,4%, працююча – 28,2%, щедра – 26,2%, голодна – 20,2%.

Типаж «пані» у свідомості носіїв української лінгвокультури має такі негативні риси характеру, які домінують за ступенем спадання частотності: лінива – 65,8%, нещира – 61,2%, скупа – 56,4%, бездушна – 55,4%, зла – 54,2%, підла – 50,5%, нечемна – 50%, боязка – 49,2%, скритна – 49,2%, агресивна – 47%, марнотратна – 44,8%, неспокійна – 40,6%, дурна – 36,2%, сумна – 33,8%.

Дозвілля, за даними асоціативного експерименту, *пані* проводили так: співали пісень, танцювали – 41,8%, грали в карти – 33,4%, займалися народними промислами – 33%, землеробством – 24,4%, скотарством – 24,4%.

Висновки

За матеріалами словників, *пані* виступає заміжною поміщицею; жінкою, яка має розбещену поведінку, надто витончені манери; особою, яка займає привілейоване становище в дореволюційному суспільстві тощо.

За текстами художньої літератури XIX ст., *пані* має різновікові особливості; серед зовнішніх характеристик виділяються такі: рум'яне повне лице, розкішна стать, блискучі очі (корелюють з ознакою віку – молода пані); понурий вид, посивіле волосся, довгасте жовте лице, змарнілі очі, тонкі губи, втратила веселість і радісний погляд на світ (корелюють з ознакою віку – стара пані). За соціальним статусом представлені лише заможні пані. Пані постає пунктуальною, стійкою та непохитною жінкою, позбавленою м'якості, поблажливості, вона суворо дотримується моральних принципів, ласкава, має палкі, непідробні почуття. З ознакою віку (старша пані) корелюють такі риси характеру: образлива, яка не терпить стосовно до себе жартів, фамільярності у поведінці, критичних зауважень, заперечень, горда та гостра на язик, жорстока, а з молодією пані співвідносяться такі манери поведінки, як простота та щирість.

Від художнього дискурсу XIX ст. відрізняються і уявлення сучасних носіїв української культури. Для сучасників, *пані* – це переважно негативний типаж (58% проти 42%). Ставлення *пані* до чоловіка, дітей (позитивне) – 45,6%, ставлення пані до чоловіка, дітей (негативне) – 35,4%.

1. Карасик В.И. Лингвокультурный типаж: к определению понятия / В.И. Карасик, О. А. Дмитриева // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы: сб. науч. тр / под ред. В. И. Карасика. – Волгоград : Парадигма, 2005. – С. 5–25.
2. Васильева Л. А. Лингвокультурный типаж «британский премьер-министр»: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «германские языки» / Л. А. Васильева. – Нижний Новгород, 2010. – 145 с.
3. Грінченко Б.Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б.Д. Грінченко. – К., 1958–1959. (перевиданий).
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1989.
5. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда] ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
6. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажы России и Франции XIX века : моногр. / О. А. Дмитриева. – Волгоград : Перемена, 2007. – 307 с.

COGNITIVE MATRIX OF THE TYPE “PANI” (MISTRESS) IN CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE

Tetyana Sukalenko

*National University of State Tax Administration of Ukraine
vul. Karla Marksa, 31, Irpin, Kyiv Region, 08201, Ukraine
sukalenko_78@mail.ru*

The article suggests the model of description of linguistic and cultural type "pani", (mistress) introduced to the Ukrainian artistic discourse of the 19th century, with due regard to its conceptual, perceptual, figurative and evaluative characteristics.

The research introduces a new approach to linguistic modeling of national character through description of linguistic and cultural types as generalized recognizable images of representatives from certain social groups, whose conduct was preconditioned by common ethnical and cultural dominants and affected the process of formation of collective mentality in Ukraine.

The present report shows the intermediate results of analysis of the type "pani" (mistress) in the linguistic-cultural aspect. The author considers behavioristic parameters of typified individuality of "pani" (mistress) in Ukrainian literature of the 19th century guided by the ideas suggested in several publications of prof. V. I. Karasyk, which are devoted to new trend in linguistic and cultural studies – the theory of linguistic and cultural types.

The paper analyzes notional characteristics of the defined concept which make "notional framework of linguistic and cultural type" and have important features that are fixed in dictionary definitions and certain contexts. Apart from those characteristics of the type "pani" (mistress) presented in dictionaries, it is important to consider perceptive and evaluative characteristics of the type "pani" (mistress), which could be traced in artistic discourse of the 19th century. They form typical images of appearance, age, behavior manners and types of activities / leisure of the type "pani".

An associative experiment held in 2012–2014 was an important component in disclosing linguistic and cultural content of the term "pani" and tracing modern associations related to this type. The participants were offered questionnaires with the aim to detect evaluative and figurative characteristics of linguistic and cultural type "pani" and attitudes of modern speakers of the Ukrainian language to this type. Collection of data was held by method of questionnaire in native language. More than 500 representatives of the Ukrainian linguoculture aged between 18 and 21 participated in the experiment. They were offered to describe the type "pani" based on the Ukrainian literature of the 19th century and to answer a range of questions on the image of this type in modern society.

In the structure of type "pani" (mistress) the author of the article singles out three basic frames: "External characteristics", "Internal moral characteristics", "Social state and social behavior".

Key words: linguistic and cultural type "pani" ("a young nobleman"), conceptual, perceptual, figurative and evaluative characteristics, frame.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2015
Прийнята до друку 17.03.2015